

Глобальна конкурентоспроможність регіону: джерела конкурентних переваг

Розглядаються проблеми забезпечення конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації економіки. Пропонується поняття глобалізованого регіону як самостійного суб'єкта господарювання і досліджуються фактори забезпечення його конкурентоспроможності.

Ключові слова: глобалізований регіон, глобальна конкурентоспроможність регіону, джерела регіональних конкурентних переваг, модель формування конкурентоспроможності регіону.

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується як етап господарської (економічної) глобалізації. Запанувавши на світових ринках, сформувавши всесвітнє бізнесове середовище, вона здійснює потужний вплив на всі рівні національної економіки, її виклики стосуються не лише макро- та мікрорівнів, а й проміжного – мезорівня, зокрема регіональної економіки. Дія механізму «виклик і відповідь» А. Тойнбі [10, с. 113] викликає до життя глобалізовані регіони. Це означає, що їх появу можна трактувати як вмотивовану відповідь на виклик глобального середовища, як об'єктивне явище. Глобалізація регіонів ставить на порядок денний проблему досягнення глобальної конкурентоспроможності регіонів.

Сьогодні на пострадянському просторі спостерігається зростання інтересу з боку науковців і практиків до питань конкурентоспроможності національної економіки та національних регіонів. Значний внесок у розв'язання цих питань зробили А. Амоша, І. Брикова, В. Геєць, Я. Жаліло, Н. Калюжнова, Б. Кваснюк, В. Лексин, В. Семиноженко, Ю. Полунєєв, О. Швиданенко, О. Шнипко та інші вітчизняні й зарубіжні науковці.

Проте подальшої розробки вимагають питання забезпечення конкурентоспроможності регіонів. Все більшої актуальності набуває питання досягнення глобальної конкурентоспроможності глобалізованого регіону.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності глобальної конкурентоспроможності регіону, визначенні основних джерел, розробці моделей її формування.

В Україні під впливом господарської глобалізації відбувається формування глобалізованих регіонів, зрештою, як і в інших країнах світу. Глобалізований регіон являє собою економічну територію, що здійснює регулярні господарські зв'язки із зарубіжжям, які стають суттєвим чинником її соціально-економічного розвитку. Такий регіон стає геоекономічним суб'єктом [12, с. 54]. І як стверджують науковці (А. Андерсон, Р. Доманські), конкуренція на світових ринках дедалі більше стає конкурентцією регіонів [5, с. 55].

У зв'язку з цим виникає необхідність з'ясування сутності глобальної конкурентоспроможності регіону. Сьогодні існують певні напрацювання щодо цього. Не ставлячи собі за мету здійснити в рамках статті їх детальний аналіз, зазначимо таке.

Найбільш ґрунтовний аналіз проблеми на пострадянському просторі провела російська дослідниця Н. Калюжнова. Автор, хоча спеціально і не досліджує глобальну (міжнародну) конкурентоспроможність, все ж дає її поняття. «В першому

наближенні вона означає здатність сприймати нові знання та тенденції глобального розвитку, пристосуватися до них і пристосувати їх до себе таким чином, щоб включитися у глобальні процеси, не руйнуючи внутрішньої цілісності і зберігаючи свою національно-культурну ідентичність». Далі вона доповнює сказане здатністю «...конкурувати та відвойовувати собі гідне місце в системі міжнародного територіального поділу праці» [5, с. 83-84, 88]. Наведене поняття є достатньо змістовним та емним, містить основні параметри глобальної конкурентоспроможності регіонів і може сприйматися як базове.

Слід зазначити, що поки що відсутній консенсус щодо поняття глобальної конкурентоспроможності регіонів, як і загально визнаного її визначення. У таблиці 1 представлені різні підходи щодо цього.

Використовуючи існуючі напрацювання та результати власного аналізу, пропонуємо таке визначення глобальної конкурентоспроможності регіону. Це – здатність регіону успішно функціонувати в глобальному середовищі, реалізовувати свої гео економічні інтереси, зокрема, отримання додаткових ресурсів розвитку, збільшення частки світового доходу, і на цій основі забезпечити пришвидшення економічного розвитку та зростання добробуту регіональної громади на тривалу перспективу. Це також здатність протистояти викликам (деструкціям) глобального середовища і досягати зовнішньоекономічної безпеки.

Реалізація глобальної конкурентоспроможності регіону потребує з'ясування її джерел, або конкурентних ресурсів. Йдеться про місцеві унікальні ресурси, які або присутні, або створюються в регіоні. Ми не аналізуватимемо перші, позаяк їх наявність (копалини, транзитні чи рекреаційні ресурси) не є заслугою регіональної громади, її доробком може стати ефективне використання цих ресурсів. Натомість сконцентруємося на аналізі інших, які є результатом дії чи взаємодії господарюючих суб'єктів даної території. Це так звані створювані ресурси [5, с. 113].

Перш ніж перейти до їх аналізу, зазначимо, що конкурентні переваги здебільшого мають локальний характер, породжуються умовами, які складаються на певній території. На цьому особливо наголошує М. Портер, зазначаючи, що «конкурентна перевага створюється і утримується у тісному зв'язку з місцевими умовами» [9, с. 37]. Роль таких переваг в умовах господарської глобалізації зростає.

В експортній діяльності тією чи іншою мірою беруть участь усі регіони України, про що свідчить таблиця 2. Найменш орієнтованими на експорт виявились 12 областей, серед яких на першому місці була Тернопільська область із експортною квотою 7,0 %, 6 регіонів були значно заангажовані у міжнародний товарообмін із показниками від 20,6 до 33,4%, ще 5 регіонів мали високі, а 4 – дуже високі значення показника. Це дає підстави стверджувати, що більшість регіонів є значно, а за світовими мірками – надто залученими у міжнародний товарообмін і за цим параметром можуть претендувати на статус глобалізованих.

Основними джерелами регіональних конкурентних переваг слід вважати:

- регіональне міжфірмове середовище;
- наявність у регіоні інтегрованих господарських структур;
- присутність регіонального соціального капіталу;
- тісну співпрацю бізнесу і влади на місцевому рівні.

Першорядне значення серед них має стан регіонального міжфірмового середовища. Його характеристиками виступають: склад учасників господарської

Таблиця 1

Концепції глобальної конкурентоспроможності регіону

Автори концепції	Об'єкт дослідження	Засоби досягнення конкурентоспроможності	Плановані цілі
Н.Калюжнова – Іркутський державний університет, Інститут математики, економіки, інформатики	Конкурентоспроможність регіону, яка включає і глобальну	Використання світового досвіду і знань, переваг міжнародного територіального поділу праці	Зростання життєвого рівня та господарського потенціалу регіону, соціально-економічний розвиток країни
Група науковців на чолі з акад. А.Амошею і д.е.н. Л.Червоною – Інститут економіки промисловості НАН України	Конкурентоспроможність регіону на внутрішніх і зовнішніх ринках	Ефективне використання виробничих та інших керованих факторів, досягнення оптимальних параметрів (властивостей) товару	Зростання регіонального ВВП на душу населення зниження рівня безробіття зростання чисельності населення підвищення рівня освіти
П.Беленький – Інститут регіональних досліджень НАН України	Конкурентоспроможність регіону на внутрішніх і зовнішніх ринках	Дієвість усього комплексу механізмів господарювання регіону: інвестиційно-інноваційне забезпечення, регіональний маркетинг, використання екологічних факторів, якість управління	Досягнення високого рівня життя, краще задоволення потреб мешканців регіону
І.Брикова – Київський національний економічний університет)	Міжнародна конкурентоспроможність національного регіону	Ефективне використання традиційних і створення унікальних ресурсів локального розвитку	Підвищення продуктивності виробництва та рівня життя місцевого населення, забезпечення високого конкурентного статусу у геоекономічному просторі в довгостроковій перспективі
Науковці Організації економічного співробітництва та розвитку	Конкурентоспроможність регіонів, країн, інтегрованих груп країн в умовах міжнародної конкуренції (комплексний підхід)	Підвищення ефективності економіки	Збільшення реального доходу громадян та зайнятості протягом тривалого часу.

*За даними: [1, 3–5, 11]

Таблиця 2

Ступінь зовнішньоторговельної (за часткою експорту у валовому регіональному продукті (ВРП)) інтернаціоналізації регіонів України у 2006 р.

Питома вага експорту у ВРП,	Ступінь інтернаціоналізації	Кількість регіонів	Назви регіонів (областей)
0-20	низький	12	Тернопільська (7,0), Чернівецька (11,2), Хмельницька (12,2), Кіровоградська (13,2), Харківська (15,5), Вінницька (17,2), Кримська АР (17,5), Чернігівська (17,9), Житомирська (18,4), Рівненська (19,3), Херсонська (19,6)
21-40	значний	6	Львівська (20,6), Черкаська (22,5), Волинська (23,3), Чернігівська м. Севастополь (25,4), Сумська (29,7), Одеська (33,4)
41-60	високий	5	Івано-Франківська (40,3), м. Київ (43,1), Полтавська (43,2), Закарпатська (43,5), Миколаївська (49,4)
61-80	дуже високий	4	Донецька (63,4), Луганська (63,6), Запорізька (66,1), Дніпропетровська (69,9)

Складено за: Валовий регіональний продукт за 2001-2006 роки. Статистичний збірник / Держ. комітет статистики України. – К., 2008. – С. 19; Статистичний щорічник України за 2007. – К.: Консультант, 2008. – С. 253, 259.

діяльності, їх постійна взаємодія, обмін інформацією, місцевий регуляторний режим, стан культури. Важливою є територіальна концентрація факторів виробництва: підприємництва, капіталу, кваліфікованої робочої сили, знань. До цього додається розміщення в одному місці виробників, постачальників матеріальних ресурсів, інфраструктурних підрозділів, освітніх і дослідницьких закладів. Таке зосередження господарюючих суб'єктів не лише зменшує транспортні та енергетичні витрати, а й інтенсифікує зв'язки між ними, посилює обмін інформацією. Сприяє бізнесовій діяльності і сформована в даному середовищі система цінностей, стереотипів мислення, тобто культурний прошарок. Він полегшує і покращує розуміння та взаємодію між господарськими суб'єктами. Зазначені вигоди об'єднуються поняттям синергетичного ефекту, який сприяє підвищенню ефективності регіональної економіки і забезпечує регіональну конкурентну перевагу. Це положення узгоджується з твердженням М. Портера, що основні джерела конкурентної переваги перебувають не всередині підприємства, а в його ближньому оточенні, тобто міжфірмовому середовищі [8, с. 330].

Іншим джерелом глобальної конкурентоспроможності регіону є інтегровані господарюючі суб'єкти. Йдеться про транснаціональні корпорації (ТНК), багатонаціональні корпорації (БНК), кластери, альянси, інші групи підприємств мережевого характеру. Інтегровані господарські структури мають незаперечні переваги над індивідуальними підприємствами. Це обумовлено більшим потенціалом залучення капіталів, диспонування більшими масивами інформації, ширшими можливостями комбінації ресурсів тощо. Американські науковці

П. Кругман та М. Обстфельд вказують на існування ефекту масштабу при географічній концентрації підприємств. Вони розрізняють внутрішню і зовнішню економію на масштабі. Перша виникає на рівні фірми: що більші розміри фірми, то менші її середні витрати. Друга є результатом концентрації фірм (навіть і малих) у певному регіоні, їх взаємодії і співпраці, що також здатні знизити їх середні витрати [6, с. 135-137]. Такі умови створюються у регіоні. Вони і формують конкурентну перевагу регіону. Можна погодитися з думкою, що «в умовах глобалізації у світовій економіці конкурують не децентралізовані підприємства, а промислові кластери, групи підприємств, організованих за типом мережі...» [2, с. 85].

Роль ТНК і ТНБ у формуванні регіональної конкурентоспроможності не потребує доведення. Ці господарські структури вже за визначенням є геоекономічними суб'єктами, їх присутність у регіоні є потужним фактором його інтеграції у світове господарство.

Конкурентні позиції регіону в глобальній економіці посилює сформований тут соціальний капітал. Слід зазначити, що регіон вважається оптимальним середовищем для формування соціального капіталу і що саме тут найповніше виявляються його ефекти: зростання довіри і злагоди в громаді, підвищення якості господарюючого суб'єкта, що сприяють ефективнішому функціонуванню регіональної економіки.

Важливим фактором успішності й конкурентоспроможності регіону є тісна співпраця бізнесу і влади. Дослідження, проведені М. Олсоном, підтвердили важливу роль уряду в розвитку економічного потенціалу та добробуту населення країни (регіону). Він зазначає, що «процвітання економіки вимагає уряду, який підтримує розширення ринків» [7, с. 8]. Їх розширення, тим більше за межі країни, вимагає, зокрема, зміцнення конкурентоспроможності товарів і економіки. Це потребує чіткої взаємодії між владними інституціями та бізнесовими структурами на усіх рівнях державного управління, у т. ч. й на регіональному. Одним із елементів такої взаємодії є протистояння груповим «вузьким інтересам» і формування спільної позиції щодо розвитку громади.

Проведений аналіз джерел регіональних конкурентних переваг дає можливість представити модель формування регіональної конкурентоспроможності (рис. 1).

Внесок регіону у формування конкурентоспроможності складається із двох груп чинників, одну з яких умовно можна назвати «успадкованими», іншу – «створюваними». До першої належать наявні природні ресурси (природній капітал), великі міста, географічне розміщення, присутній людський капітал. Заслуга регіональної громади та влади полягає у їх ефективному застосуванні, умінні скористатися, наприклад, транзитивністю чи прикордонним розміщенням території, агломераційними ефектами. Така діяльність фактично означає перехід до створюваних чинників суперництва.

Регіональна конкурентоспроможність формується за допомогою двох груп факторів:

- ті, що утворюються на рівні держави і реалізуються за допомогою державної політики;
- ті, що формуються в регіоні.

Зрозуміло, що основою регіональної конкурентоспроможності є державна економічна та соціальна політика. За допомогою податків, норм амортизації, преференцій, регулювання оплати праці встановлюються базові умови для ефек-

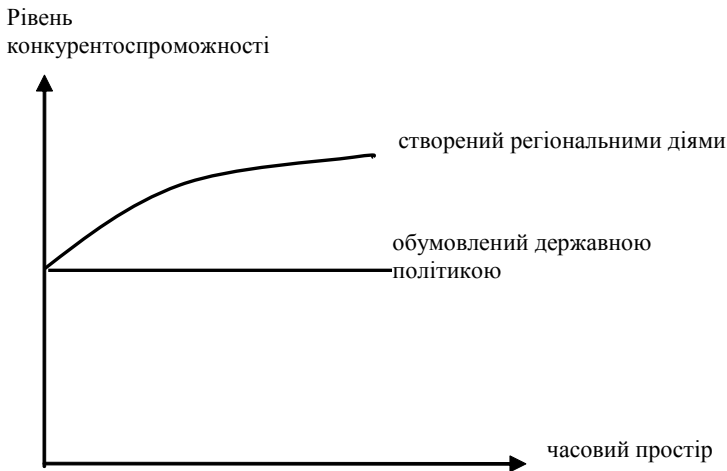

Рис. 1. Модель формування регіональної конкурентоспроможності

тивного господарювання. Державна політика, за винятком окремих преференцій депресивним територіям, створює рівні умови для регіонів і може сприйматися як константа (на певному відрізку часу).

Попри всю важливість державної політики, все ж треба зазначити, що головні дії мають бути вчинені на регіональному рівні. Саме тут формуються основні джерела конкурентних переваг. Саме від активності регіональної влади, бізнесової та громадської еліт залежить рівень конкурентоспроможності території. Можна стверджувати, що рівень соціально-економічного розвитку залежить від стану конкурентоспроможності, який, своєю чергою, обумовлений зусиллями регіональних суб'єктів господарювання та влади. Це до певної міри пояснює нерівномірність розвитку регіонів країни.

Децю іншою є модель формування конкурентоспроможності глобалізованого регіону (рис. 2).

Ця модель відрізняється від попередньої наявністю ще однієї групи факторів, що впливають на конкурентоспроможність регіону. Це фактори, пов'язані із глобальним бізнесовим середовищем. Воно, як попередньо зазначалося, створює додаткові можливості і додаткові загрози конкурентоспроможності. Можливості зміцнення конкурентоспроможності криються в посиленні інвестиційного забезпечення конкурентоспроможності за рахунок надходження іноземних інвестицій і, перш за все, прямих іноземних інвестицій, зміцнення технологічної складової — «технологічної конкурентоспроможності», запозичення організаційних інновацій, здійснення міжнародної промислової кооперації тощо. Це істотно зміцнює позиції регіону в суперництві з іншими. Цією можливістю широко користуються глобалізовані регіони. Вони фактично запускають акселераційний механізм нарощування конкурентоспроможності. Вихід на світові ринки дає можливість залучати зовнішні ресурси для зміцнення своїх конкурентних позицій, а це, своєю чергою, дозволяє використовувати їх у всезростаючих обсягах, що знову-таки підвищує конкурентоспроможність регіону. Цей механізм пояснює значною мірою зростаючу дивергенцію українських регіонів.

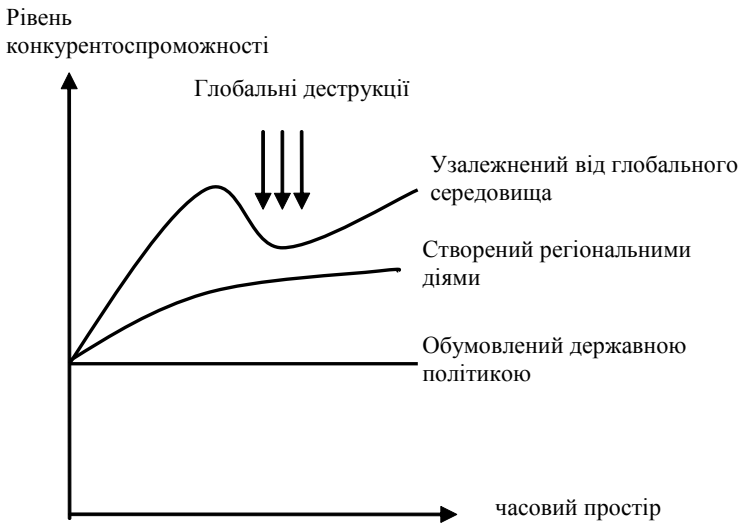

Рис. 2. Модель формування конкурентоспроможності глобалізованого регіону

Разом з новими можливостями з'являються і нові загрози конкурентоспроможності глобалізованих регіонів. На рисунку 2 вони означені як «глобальні деструкції». Йдеться фактично про зовнішньоекономічні загрози. Загроза економічній безпеці регіону є водночас і загрозою його конкурентним позиціям на світових ринках. Тому неодмінною складовою забезпечення глобальної конкурентоспроможності регіону, окрім зазначених трьох груп факторів, є протидія глобальним деструкціям. Заходи щодо цього мають включатися до складу заходів, передбачених у рамках політики формування та зміцнення глобальної конкурентоспроможності регіону.

Викладене дозволяє дійти наступних висновків:

1. Господарська глобалізація спричинилася до фрагментації економіки, становлення регіонів як самостійних суб'єктів господарювання, учасників світової економіки.
2. Системоутворюючим чинником глобалізованого регіону стає глобальна конкурентоспроможність. Саме вона стає своєрідним пропуском регіону у світовий економічний простір.
3. Основні джерела глобальних конкурентних переваг регіону мають місцеве заземлення. Це, головним чином, створювані переваги, які є результатом спільних зусиль влади і бізнесових та громадських еліт регіону.
4. Успіх глобалізованих регіонів полягає в можливості широко залучати та використовувати ресурси світового співтовариства, створюючи таким чином додаткове джерело глобальної конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Регионы Украины: оценка конкурентоспособности / [Амоша А., Дубнина М., Кацура С., Марченко В., Ляшенко В.] // Економіст. – 2005. – №12. – С. 62–74.
2. Андреева Л. Взгляд на системную конкурентоспособность как доминанту устойчивого развития экономики / Л. Андреева, Е. Миргородская // Економіст. – 2004. – № 1 – С. 81-88.

3. Беленький П. Дослідження проблем конкурентоспроможності / П. Беленький // Вісник НАН України. – 2007. – №5. – С. 9-18.
4. Брикова І. Концепція міжнародної конкурентоспроможності регіону та її практичний вимір / І. Брикова // Веб-сторінка Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.kneu.kiev.ua/en/news/detail/196.htm>.
5. Калюжнова Н.Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации / Н.Я. Калюжнова. – М.: ТЕИС, 2003. – 526 с.
6. Кругман П. Международная экономика. Теория и политика / П. Кругман, М. Обстфельд. – М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 1997. – 799 с.
7. Олсон М.Е. Влада і процвітання. Подолання комуністичних і капіталістичних диктатур / М.Е. Олсон; пер. з англ. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 174 с.
8. Портер М.Е. Конкуренция: уч. пос. / М.Е. Портер; пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2000. – 495 с.
9. Портер М.Е. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран/ М.Е. Портер; пер. с англ. -- М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
10. Тойнби А. Дж. Постижение истории / А.Дж. Тойнби; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1991. – 736 с.
11. Потенциал конкурентоспособности промышленности регионов Украины [Червова Л., Кузьменко Л., Дубинина М., Кацура С, Ляшенко В.] // Общество и экономика. – 2006. – № 12. – С. 113- 135.
12. Яремко Л. Глобалізований регіон / Л. Яремко // Економіст. – 2007. – № 5. – (54-57).

Яремко Л.А. Глобальная конкурентоспособность региона: источники конкурентных преимуществ.
Рассматриваются проблемы обеспечения конкурентоспособности регионов в условиях глобализации экономики. Предлагается понятие глобализованного региона как самостоятельного субъекта хозяйствования и исследуются факторы обеспечения его конкурентоспособности.
Ключевые слова: глобализованный регион, глобальная конкурентоспособность региона, источники региональных конкурентных преимуществ, модель формирования конкурентоспособности региона.

Yaremko L.A. Global Competitiveness of the Region: the Sources of Competitive Advantages.
Problems of the providing of competitiveness of the regions in the conditions of globalization of economy are examined. The concept of global region as an independent subject of managements is offered, and the factors of the providing of its competitiveness are studied.
Key words: global region, global competitiveness of the region, sources of regional competitive advantages, model of the formation of competitiveness of the region.

Надійшло 22.01.2009 р.